

Interdisciplinary approaches and methods are used. Political dictionaries and encyclopedias, official documents, materials of popular sites, "ratings" of frequently used words are analyzed. A retrospective analysis, in particular to Soviet history, made it possible to elucidate certain factors of widespread deformations in society's understanding of the phenomenon of truth. Post-truth politics is characterized as the manipulation of basic knowledge of history and politics, as simplification, strengthening the emotional components of political ideologies. It is a threat to understanding, effective exchange of political information, political socialization. It is a test of community literacy and endurance. There aren't talks about the introduction of a new scientific concept, but focuses on the responsibility of the intellectual environment to the post-truthful circumstances of our time.

Keywords: *post-truth, security, political reality, misinformation, Orwellian, political ideology, political communication, (self)justification.*

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2021.30.14>

УДК 330.02

Лерник Світлана Степанівна,

докторантка, Міжрегіональна академія управління персоналом;
lanucik@ukr.net; ORCID 0000-0001-7413-9425

ДО ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ НА СВІТОВОМУ РІВНІ

У статті аналізуються найактуальніші, неоднозначні та недостатньо розглянуті в політичній науці аспекти та проблеми державного регулювання розвитку економіки та управління економічними процесами на світовому рівні. На теоретичному рівні дослідження використовувалися комплексний, синергетичний та аналітичний методи, а також інституційний підхід до розгляду сучасних вимірів розвитку економіки та політико-економічних процесів, структурно-функціональний аналіз. Окреслено питання еволюції та розвитку зовнішньоекономічної діяльності держав та охарактеризовано специфіку й політичні особливості функціонування світового економічного ринку. Підкреслюється, що аналіз зовнішньополітичних процесів не можна здійснювати без таких суспільних феноменів як «світовий ринок», «міжнародні економічні зв'язки», «міжнародна торгівля» та інші, а також без врахування особливостей розвитку економіки як на національному, так і світовому рівнях. Окреслюється та характеризується специфіка державного управління економікою в руслі економічної політики України на сучасному етапі, особливості євроінтеграційних та світових економічних процесів, притаманних сучасній Україні. Обґрунтовується, що розвиток національної економіки в Україні має здійснюватися більш послідовно, у тісній співпраці з іншими країнами і, найперше, країнами Європейського Союзу. Підкреслюється, що державне управління економікою України має бути науковим, інноваційним, з урахуванням як власного національного, так і світового досвіду у цій сфері.

Ключові слова: *економіка, економічна політика, національна та світова економіка, державне управління національними та зовнішньоекономічними процесами.*

Вступ. Світова економіка, що великою мірою обумовлює стан і особливості функціонування фактично усіх національних економік країн, нині розвивається надто потужно, породжуючи як багато позитивних здобутків, так і складних, суперечливих і навіть надто гострих проблем у політичному житті. У зв'язку з цим виникає потреба глибокого теоретичного аналізу того, у який спосіб сформувати державну економічну політику, скоординувати національні та світові економічні процеси та визначити, якими мають бути дії тих загальносвітових (в тому числі регіональних, континентальних та інших) структур в управлінні економікою світових масштабів, але, головне – як має розвиватися економіка, державне управління, регулювання економічних процесів безпосередньо на національному

рівні, з тим, аби економіка окремих держав відповідала не лише вимогам і особливостям світового економічного розвитку але, найперше, потребам громадян конкретних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані зі станом, особливостями, проблемами розвитку світової економіки, регулювання й управління національними та зовнішньополітичними процесами, нині досліджуються досить широко, всебічно, хоча є немало і питань, проблем, що потребують поглибленого аналізу. У процесі аналізу означених в статті питань в першу чергу бралися до уваги праці таких зарубіжних і вітчизняних вчених як В. Алієва-Барановська, А. Амосова, Я. Бернуллі, А. Баронін, М. Вебер, І. Дахно, Е. Гідденс, В. Горбатенко, Дж. Гелбрайт, Е. Дюркгейм, Ж. Дельоз, О. Костенко, О. Кримський, С. Лаплас, Р. Лукас, А. Мартинов, В. Малиновський, З. Партико, И. Самуельська, Е. Тоффлер, М. Фуко, Ф. Фукуями та інших.

Окремо має розглядатися питання еволюції та розвитку зовнішньоекономічної діяльності держав, державного регулювання цими процесами. Серед українських вчених помітною цьому плані є колективна праця «Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності» за загальною редакцією О. Юлдашева, навчальний посібник «Регулювання зовнішньоекономічної діяльності» за загальною редакцією І. Дахна, навчальний посібник Д. Стеценка «Державне регулювання економіки», підручник М. Лукашевича «Соціологія економіки» та ін. Серед зарубіжних авторів ми найперше орієнтувалися на праці М. Вебера, Дж. Гелбрейта, Е. Дюркгейма, П. Самуельса, Ф. Тоффлера та інших дослідників. Проте далеко не всі питання й аспекти державного регулювання економіки та управління зовнішньоекономічними процесами досліджені достатньо глибоко і предметно.

Мета та завдання статті. Відтак постає завдання виокремити та проаналізувати саме ті питання і процеси державного управління економікою на національному та світовому рівнях, що викликають найбільший науковий інтерес на початку ХХІ ст. На теоретичному рівні для досягнення основної мети дослідження використовувалися комплексний, синергетичний та аналітичний методи, з тим, аби розглядати економічні системи національного і світового рівнів як цілісні, багатовимірні, взаємопов'язані, зокрема й в політичному сенсі. За допомогою інституційного підходу аналізувалися сучасні виміри розвитку економіки, економічних процесів. Структурно-функціональний аналіз дав можливість розглянути специфіку, форми і методи діяльності основних суб'єктів управління економікою.

Результати та дискусії. Світовій економічній ринку нині стрімко розвивається та є тим складним і глобальним економічним простором, де вирішується доля не просто окремих країн, суб'єктів господарювання, але й цілих континентів. Маємо при цьому брати до уваги (в теоретико-прикладному плані) дві особливості. Перша: стрижнем сучасних ринкових систем є пріоритет свободи підприємницької діяльності у всіх її аспектах, свобода придбання (в основі якої є право приватної власності) і конкуренція. Друга: нових ознак набуває механізм регулювання сучасних ринкових відносин. Українські вчені В. Вілков і О. Салтовський (2004) пишуть: «Характерними рисами сучасної ринкової економіки розвинених країн є підвищення ролі держав у прямому чи опосередкованому регулюванні економічної системи за допомогою бюджетної та податкової політики, митні збори, субсидії вітчизняним виробникам, різні програми соціального захисту» (с. 304).

Одночасно, поряд з маркетингом (market – ринок) важливішим елементом світової економіки нині стає менеджмент, тобто система управління процесом виробництва, розподілу виробленого. Зазначимо, що найважливішими ознаками світового ринку є: товари, виробництво, що вже вийшло за національні рамки, переміщення товарів не лише за внутрішнім, але й за зовнішнім попитом і пропозиціями; максимальна оптимізація використання факторів виробництва і забезпечення конкурентоспроможності товарів та їх виробників (Дахно, 2009, с.9). Водночас, зростає роль неурядових інституцій у регулюванні світових економічних процесів і стають потужними інші сфери економічної діяльності, регулювання яких може відбуватися саме на глобальному рівні, на основі міжнародного права, яке «регулює відносини між державами, недержавними організаціями у зв'язку з імплементацією їх діяльності» (Bezzubov, 2020, с. 16).

Звернемо увагу й на те, що світова економіка та світова економічна інтеграція не можуть розглядатися без розуміння суті таких феноменів як «світовий ринок», «міжнародні економічні зв'язки», «міжнародна торгівля» та інші, які є базовими для вивчення і управлінських проблем і процесів у національних та світових економіках. Суть не у понятійному, але змістовному значенні подібних понять соціально-економічного характеру, які, з одного боку, є загальними для усіх суб'єктів світової системи господарювання, а, з іншого, відповідним чином «прочитуються» в політичному-правовому, соціальному й інших планах в окремих країнах.

У процесі регулювання економіки, держава найперше орієнтується на такі показники, що у сукупності характеризують і рівень економічного розвитку країни, і якість життя громадян:

–тривалість життя людини. Такий показник широко використовується у більшості країн світу та різноманітних світових організаціях – ООН, СОТ, ЄС і т. ін.;

–дохід (валовий внутрішній продукт). Також вживаний і яскравий показник в першу чергу статистичного, фактичного виміру економіки;

–рівень зайнятості населення. Тут найперше постають питання безробіття, створення нових робочих місць, а останнім часом даються взнаки і широкі міграційні процеси;

–ступінь реалізації прав людини. Зі стрімким розвитком широких демократичних процесів, зростанням ролі функціонування великих соціумів (громадянських суспільств), показники реального забезпечення прав людини займають особливе місце в національних та світових соціально-економічних моніторингах;

–стан та охорона навколишнього середовища. Цей фактор (показник) набув особливого значення й ваги уже в другій половині ХХ ст.

Варто погодитися з вченими, на думку яких, параметрами впливу держави на економіку є: регулювання процесу входження в ринок загалом; регулювання ринкового ціноутворення; регулювання ринкових обсягів виробництва (Дахно, 2009, с. 7). Національний і міжнародний рівні державного регулювання економічними процесами, хоча і досить тісно пов'язані, поєднані, взаємозалежні, однак, вони значно різняться. Полишимо вироблення державою загальної політики (стратегії) національного і зовнішньоекономічного курсу розвитку, а зорієнтуємо увагу саме на особливостях державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни.

В Україні сьогодні організація зовнішньоекономічної діяльності та відповідне державне керівництво найбільшою мірою обумовлені Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (2012 р.). Перший закон з такою ж назвою було ухвалено Верховною Радою України ще у квітні 1991 р., потім прийнято і його другу редакцію.

Хоча немало авторів звертають увагу на недосконалість цього закону, він все ж прописує багато доречних аспектів регулювання й управління зовнішньоекономічними процесами. Тут, однак, слід звернути увагу на проблему взаємин держави та економіки, яка в багатьох випадках є визначальною для управління економікою загалом. Прочитуємо лише думку американського економіста, лауреата Нобелівської премії (1995 р.) Р. Лукаса (Lucas), який вважає, що не бажано здійснювати жодних несподіваних для суб'єктів господарювання заходів з боку держави, навіть ефективних, оскільки вони породжують додаткову непевність. На думку вченого, держава може тільки контролювати рівень цін і пропозицію, причому друге – шляхом зниження податків (Lucas, 1976).

У дійсності є певний набір спеціальних інструментів державного регулювання зовнішньоекономічними процесами, які більшість фахівців поділяють на економічні та адміністративні:

а) економічні інструменти:

–економічні інструменти прямої дії: державні видатки; контроль за економічними процесами (регулювання імпорту й експорту); законодавчі постанови держави;

–економічні інструменти непрямої дії: митні тарифи, податки і збори, імпортні депозити, пільгові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від оподаткування, надання фінансової допомоги.

б) адміністративно-політичні методи:

- ембарго;
- ліцензування;
- квотування;
- специфічні вимоги до товару, маркування й упаковки;
- обмеження поставок експортерам;
- антидемпінгова політика.

Подібні інструменти, пов'язані з певними обмеженнями ринку, що базуються на теорії протекціонізму, «асоціюються з сертифікацією продуктів, лобізмом, захистом [внутрішніх ринків] на світовому ринку» (Eken, 2020, с. 94). Такі обмеження є основою економічної політики держави задля укріплення внутрішнього ринку та забезпечення сталого розвитку.

Український вчений М. Лукашевич (2005) при дослідженні процесів управління економікою, в тому числі в міжнародному плані, висловлює своє розуміння такого, недостатньо опрацьованого в науковому плані феномену як «світове господарство». Під ним він розуміє «систему, що об'єднує національні, регіональні, континентальні, трансконтинентальні та інші за масштабами та устроями економіки, що взаємодіють щодо забезпечення умов спільного виживання людства під впливом глобальних процесів» (с.259).

У цьому випадку доречно нагадати думку Е. Гідденса стосовно того, що поділ на суспільства «першого», «другого» і «третього світу» розпочався ще у XVIII ст. за часу існування колоній. Е. Гідденс (1999) пише : «І хоча, — фактично майже всі в цих колоніях на сьогодні здобули незалежність, наступ колоніалізму був тим вирішальним фактором, який зробив суспільну мапу світу такою, якою ми її сьогодні знаємо» (с.79).

Виділяють також декілька груп моделей розвитку світового господарства, без чого його управління також не можна розглядати: а) моделі однолінійного розвитку (найбільш поширеною є відома марксистська теорія економічного розвитку); б) модель паралельного розвитку світу господарства (дволінійний розвиток, модель метричного розвитку (Ф. Бродель, І. Валлерстайн); в) цивілізаційні моделі розвитку світового господарства (В. Мірабо, М. Данилевський, М. Гумільов, А. Тойнбі, О. Шпенглер та інші). Водночас, за твердженням Н. Д'юнн (N. Dunne) (2015), вибір моделі розвитку ринкової теорії як і моделі розвитку світового господарства повинен бути скоріше прагматичним, ніж ідеологічним (с. 7).

З усього кола державного управління національними економічними процесами, управління світовою економікою, виділимо характер зовнішньоекономічних зв'язків окремих держав саме у XXI ст. Оскільки соціальна функція усіх держав світу головним чином залежить від потреби створення належних умов життя громадян, забезпечення їх прав і свобод, виокремлюють в першу чергу два основних напрями здійснення зовнішньоекономічних зв'язків країн світу: 1) практична реалізація зовнішніх функцій держави загалом; 2) реалізація функцій держави, пов'язаних з формуванням держави соціальної (Гелбрейт, 1969, с. 6). Соціальна держава – це правова держава, зі соціально орієнтованою високорозвиненою економікою, виразник, представник і захисник публічних і загальних інтересів усіх громадян, це держава з високо розвинутим і соціально активним громадянським суспільством.

Міжнародні економічні відносини мають власний зміст (структуру), характерні ознаки, що потребують як належного розвитку, так і інтеграції національних економік. Цими ознаками є:

- відносини у сфері матеріального виробництва (спільні підприємства, будівництво різних господарських об'єктів, спеціалізація і кооперація виробництва, окремі виробничі зв'язки);
- відносини у сфері розподілу (розвиток спільного підприємництва, міжнародний рух капіталу, міжнародна міграція робочої сили тощо);

- відносини у сфері обміну (купівля-продаж товарів, капіталів, робоча сила тощо);
- відносини у сфері споживання (взаємні поставки продукції, спільні господарські об'єкти тощо) (Амеліна та ін., 2013).

Суб'єктів міжнародних економічних відносин, що значною мірою впливають на їх стан і характер, багато: держави; групи держав; міжнародні організації; фізичні особи; юридичні особи; транснаціональні компанії; об'єднання окремих фізичних, юридичних осіб; представники іноземних фірм; місцеві органи влади; представники інших держав на території держави, що представляють її інтереси. Відповідному управлінню на національному та світовому економічних рівнях піддаються такі конкретні економічні відносини як: торгівля; міграція робочої сили; валютно-фінансові відносини; валютно-кредитні відносини; виробнича співпраця й інвестиційна діяльність; співпраця у сфері послуг; науково-технічна співпраця; транспортні відносини.

Практичний механізм світового регулювання економіки базується на наявності відповідних державних установ у кожній країні; різноманітних громадянських організацій, асоціацій, що обстоюють і забезпечують реалізацію інтересів країн на світовому рівні. У цьому випадку особливо слід виділити такі міжнародні інституції: а) Група Всесвітнього банку і його спеціалізовані структури (Міжнародний Банк реконструкції і розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Багатостороннє агентство по інвестиційним гарантіям); б) Міжнародний валютний фонд, Всесвітня торговельна організація; г) ФАО – Продовольча і сільськогосподарська організація ООН; г) ЮНІДО – Організація Об'єднаних націй з промислового розвитку; д) Міжнародна агенція з атомної енергії.

Не вдаючись у характеристику суті та практичних аспектів діяльності перерахованих організацій, зазначимо, що для успішного управління сучасним світовим економічним господарством є достатньо дієві засоби. Крім того, щодо окремих держав світу маємо брати до уваги такий виправданий десятиліттями політичний засіб як зовнішня політика. Як зазначає українська дослідниця Л. Чекаленко (2010): функціонування зовнішньополітичної сфери має два рівні (визначальні і специфічні). Перший рівень містить життєві інтереси держави, які гарантують їй безпеку існування, незалежність, процвітання. Другий рівень – це спільні інтереси держав, що укладають між собою договори і співпрацюють (с.4).

Висновки. Аналізуючи особливості розвитку національних і світової економік, співпраці країн в економічному плані на міжнародному рівні, державного регулювання цими процесами, зробимо такі узагальнення.

1. Світова модернізація країн і суспільств у ХХІ ст. найбільш помітно, інтенсивно, послідовно і не безпроблемно здійснюється на політичному й економічному рівнях. Економічне господарювання, за усього багатоманіття національних моделей, ринкових механізмів в окремих країнах, потребує міждержавних інтеграцій і спільних зусиль країн і народів, аби створити гідні умови життя, соціальне благополуччя і захист максимально більшої кількості громадян, сформувавши дійсно соціальні суспільства.

2. Враховуючи, що нині та надалі, в умовах глобалізації світової інтеграції, світова економіка буде відігравати велику роль у піднятті рівня національних економік, розвитку їх конкурентоздатності, ще більшу організуючу й координуючу роль будуть брати на себе Міжнародний валютний фонд, Світова організація торгівлі, Конференція з питань торгівлі й розвитку ООН, Міжнародна організація праці та інші.

3. Розглядаючи стан та характер державного управління економікою на національному рівні (йдеться про економіку сучасної України), робимо акцент на тому, що таке управління має носити специфічний інноваційний характер через: врахування як вітчизняного, так і кращого зарубіжного досвіду такого управління; впровадження в систему управління нових інноваційних механізмів прийняття та практичної реалізації управлінських рішень; визначення та свідомого розмежування державного управління і самоврядування (держава і громадянське суспільство); посилення ролі й значення в державному управлінні людського фактору (підбір, підготовка, підвищення кваліфікації, ротація і тощо) державних службовців.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Амеліна, І., Попова, Т. та Владимиров, С. (2013). *Міжнародні економічні відносини*. Київ: «Центр учбової літератури».
2. Вілков, В. та Салтовский, О. (2004). *Людина і світ*. Київ.: Центр навчальної літератури.
3. Гелбрейт, Дж. (1969). *Новое индустриальное общество*. Москва: Прогресс. (Оригинальная работа опубликована 1967 г.).
4. Гіденс, Е. (1999). *Соціологія*. Київ: Основи. (Оригінальна робота опублікована 1982 р.).
5. Дахно, І. (Ред.). (2009). *Регулювання зовнішньоекономічної діяльності*. Київ: Центр учбової літератури.
6. Лукашевич, М. (2005). *Соціологія економіки*. Київ: Каравела.
7. Чекаленко, Л. (Ред.). (2010). *Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів)*. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал».
8. Bezzubov, D. (2020). Administrative and Legal Forms of Regulation of the Modern Market of Space Services and Technologies. *Advanced Space Law. Vol. 5.* 14-24.
9. Dunne, N. (2015). *Competition Law and Economic Regulation*. Cambridge. Cambridge University Press.
10. Eken, I. (2020). Anti-Dumping Regulation of the World Market at the Present Stage. *Journal of Management Policy and Practice. Vol. 21 (1).* 93-104.
11. Lucas, R. (1976). Econometric Policy Evaluation: A Critique. *Rochester Conference Series on Public Policy. № 1.* 19-46. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0167223176800036>

REFERENCES:

1. Amelina, I., Popova, T. & Vladymyrov, S. (2013). *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny*. [Foreign international affairs]. Kyiv: «Tsentr uchbovoi literatury». [in Ukrainian].
2. Vilkov, V. & Saltovskiy, O. (2004). *Liudyna i svit*. [A Human being and the world]. Kyiv.: Tsentr navchalnoi literatury. [in Ukrainian].
3. Helbreit, Dzh. (1969). *Novoe yndustryalnoe obshchestvo*. [The new industrial state]. Moskva: Prohress. (Original work was published in 1967 h.). [in Russian].
4. Hidens, E. (1999). *Sotsiologhiia*. [Sociology]. Kyiv: Osnovy. (Original work was published in 1982 r.) [in Ukrainian].
5. Dakhno, I. (Red.). (2009). *Rehuliuivannia zovnishnoekonomichnoi diialnosti*. [The regulation of foreign economic activity]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. [in Ukrainian].
6. Lukashevych, M. (2005). *Sotsiologhiia ekonomiky*. [The sociology of economic]. Kyiv: Karavela. [in Ukrainian].
7. Chekalenko, L. (Red.). (2010). *Zovnishnia polityka Ukrainy (vid davnikh chasiv do nashykh dniv)*. [Foreign policy of Ukraine: from antient times to modernity]. Kyiv: DP «Vyd. dim «Personal». [in Ukrainian].
8. Bezzubov, D. (2020). Administrative and Legal Forms of Regulation of the Modern Market of Space Services and Technologies. *Advanced Space Law. Vol. 5.* 14-24.
9. Dunne, N. (2015). *Competition Law and Economic Regulation*. Cambridge. Cambridge University Press.
10. Eken, I. (2020). Anti-Dumping Regulation of the World Market at the Present Stage. *Journal of Management Policy and Practice. Vol. 21 (1).* 93-104.
11. Lucas, R. (1976). Econometric Policy Evaluation: A Critique. *Rochester Conference Series on Public Policy. № 1.* 19-46. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0167223176800036>

Svitlana Lernyk

PhD Student, Interregional Academy of Personnel Management

On the Problem of State Regulation of the Economy and Management of Foreign Economic Processes at the World Level

It was analyzed the most relevant, ambiguous and insufficiently considered in political science the aspects and problems of state regulation of economic development and management of economic processes at the global level. It was used the methods such as complex, synergetic and analytical at the theoretical level of the article as well as an institutional approach to the consideration of modern dimensions of economic and political development and economic processes and structural-functional analysis, the issues of evolution and development of foreign economic activity of states in the field of economy are outlined and the political specifics and peculiarities of functioning of the world economic market are characterized. It is emphasized that the analysis of foreign policy processes can not be carried out without such social phenomena as «world market», «international economic relations», «international trade» etc. as well as without taking into account the peculiarities of economic development at both national and global levels. The specifics of state management of the economy in line with the economic policy of Ukraine nowadays, the features of European integration and world economic processes inherent in modern Ukraine are outlined and characterized. The conclusion is substantiated that the development of the national economy in Ukraine should be carried out more consistently, in close cooperation with other countries and, first of all, the countries of the EU. It is emphasized that the state management of Ukraine economy should be scientific, innovate, taking into account both its own national and world experience in this field.

Keywords: *economy, economic policy, national and world economy, state management of national and foreign economic processes.*